

Hannah Kaarina Yoken

Liennytyksen puolesta, ydinsotaa vastaan. Sukupuolinäkökulma 1980-luvun kotimaisiin rauhanmarsseihin

Essee tarkastelee YK:n aseidenriisuntaviikkojen aikana vuosina 1980–1984 järjestettyjä suomalaisia rauhanmarsseja sukupuolen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta. Tekstiä raamittaa yksinkertainen menetelmällinen kysymys: millaisia sukupuolittuneita tapahtumia ja teemoja rauhanmarsseista nousee esiin, jos tutkija asettaa sukupuolihistorian analyttisen viitekehityksensä keskiöön.

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) päivää vietetään maailmanlaajuisesti järjestön perustamispäivänä eli 24. lokakuuta. Päivä merkitsee samalla vuodesta 1978 lähtien vuosittain järjestetyn YK:n aseidenriisuntaviikon alkamista.¹ Se nousi suomalaisten tietoisuuteen 1980-luvun alussa, jolloin rauhanmarsseja järjestettiin niin isoissa kaupungeissa kuin pienemmillä paikkakunnilla. Vuosina 1981–1984 rauhankulkueisiin osallistui satojatuhansia suomalaisia, jotka vaativat tulevaisuutta ilman ydinaseiden luomia uhkakuvia.²

Liikehdinnän taustalla oli kylmän sodan kiristynyt ilmapiiri. Vuonna 1979 Pohjois-Atlantin liitto eli NATO asetti Varsovan liitolle uhkavaatimuksen: Neuvostoliittoa vaadittiin rajoittamaan keskimatkan ydinaseiden sijoittamista itäiseen Eurooppaan. Mikäli NATO:n vaatimuksia ei toteutettaisi, Yhdysvallat asettaisi vastatoimena 572 ballistista ja risteilyohjusta liittomaihinsa läntisessä Euroopassa. Lukuisista suurvaltojen välisistä neuvotteluista huolimatta uhka kävi toteen. Vuosien 1983–1984 aikana NATO:n niin sanottuja euro-ohjuksia sijoitettiin Länsi-Saksaan, Iso-Britanniaan, Italiaan, Belgiaan ja Alankomaihin. Liennytyksen aikakauden päättymistä merkitsi myös Neuvostoliiton hyökkäys Afganistaniin vuonna 1979, mikä lisäsi maailmanlaajuisista pelkoa ydinaseiden käytöstä.³

Ydinsotaa vastustaneet ja liennytystä vaatineet 1980-luvun alun rauhanmarssit nousevat edelleen aika ajoin esiin osana suomalaista julkista keskustelua. Rauhanmarssien neutraaliutta on kyseenalaistettu ja ne on yhdistetty

Kuva 1. Rauhankulkueet näkyivät ja kuuluivat 1980-luvun alun katukuvassa. Helsingissä vuonna 1983 järjestetty rauhanmarssi kulki Kansallismuseon ohi. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupunginmuseo, CC BY 4.0.

suomettumiseen tai neuvostopropagandaan. Lisäksi marssien järjestäjät tai lapsena niihin osallistuneet ovat palanneet nostalgisissa muistoissaan rauhanmarssien aikaan.⁴ Venäjän hyökättyä Ukrainaan alkuvuodesta 2022 internetin keskustelupalstoilla on ihmetelty, miksei 1980-luvun alun tyyppisiä rauhanmarsseja ole nyt näkynyt katukuvassa.

Vaikka 1980-luvun rauhanmarsseilla eittämättä onkin paikka suomalaisen julkisessa muistissa ja yksittäisten ihmisten muistoissa, ei niiden historiaa ole vielä juurikaan tutkittu.⁵ Poikkeuksena on historiantutkija Heidi Kurvisen tuore artikkeli, jossa hän vertailee rauhanmarssien ja ydinsodan vastaisen laajemman rauhanliikkeen kuvauksia suomalaisessa ja ruotsalaisessa printtimediassa. Kurvisen analyysin keskiössä ovat maiden väliset journalistiset kulttuurierot, rauhanliikkeiden yllirajaiset kytkökset sekä lasten rooli rauhanmarsseilla.⁶

Tässä tekstissä valotan suomalaisen kylmän sodan aikaisen rauhanliikkeen lähihistoriaa. Lähestyn vuosina 1980–1984 järjestettyjä rauhanmarsseja suurvaltojen vaikutuspiirienittelön sijaan ruohonjuuritason kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. Tekstiäni raamittaa yksinkertainen menetelmä-

linen kysymys: millaisia sukupuolittuneita tapahtumia ja teemoja rauhanmarsseista nousee esiin, jos tutkija asettaa sukupuolihistorian analyttisen viitekehjensä keskiöön. Ydinsotaa vastustavat rauhanmarssit eivät olleet eksplisiittisesti sukupuolittuneen toiminnan ilmentymiä. Päinvastoin, marssien suhteellisen suurien osallistujamäärien voidaan nähdä johtuneen niitä järjestävien tahojen pyrkimyksestä määritellä marssien kohdeyleisö mahdollisimman laajasti – poliittiseen vakaumukseen, koulutustasoon, yhteiskuntaluokkaan, ikään tai sukupuoleen katsomatta. Lähestymällä marsseja sukupuolihistoriallisesta näkökulmasta on mahdollista tuottaa uutta tietoa 1980-luvun rauhanliikkeen historiasta ja luoda monipuolisempi käsitys sukupuolittuneesta vaikuttamisesta 1980-luvun alun suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä essee on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkijatohtorin hankettani *"Jäähyväiset aseille": ydinvastainen protesti, tunteet ja sukupuoli Suomessa, 1979–1987*. Hankkeessa määrittelen ydinvastaisen protestin tämän esseen näkökulmaa moninaisemmin ja tutkin niin ydinsodan kuin ydinvoiman vastaista liikehdintää. Lähestyn ydinaseiden ja -voiman vastustusta ylijärjaisena historiallisena ilmiönä, jossa Suomen tapahtumat olivat yhteydessä kansainvälisiin tapahtumiin ja globaaleihin virtauksiin. Tässä esseessä keskityn nimenomaan sukupuoleen, mutta laajemmassa hankkeessani tutkin ydinvastaista protestia sukupuolihistoriallisen näkökulman lisäksi tunteiden historian perspektiivistä. Olen eritoten kiinnostunut tavoista, joilla tunteet ovat mobilisoineet ihmisiä osallistumaan ruohonjuuritason yhteiskunnalliseen toimintaan ja näiden tunteiden sukupuolittuneisuudesta.

Tässä esseessä tarkasteluni perustana toimivat kahden merkittävimmän suomalaisen rauhanjärjestön, Suomen Rauhanpuolustajien ja Sadankomitean, arkistoaineistot. Tutkimukseni edetessä olen tutustunut myös Naiset rauhan puolesta -järjestön sekä Suomen siviilipalvelusmiesliiton (nykyiseltä nimeltään Aseistakieltäytyjäliitto) arkistoihin. Olen hyödyntänyt järjestöjen luomia aikalaislähteitä, kuten toimintakertomuksia, kokousmuistioita ja lentolehtisiä, sekä jäsenten keräämiä ja arkistoimia kirjallisia media-aineistoja, esimerkiksi lehdistötiedotteita ja sanoma- sekä iltapäivälehdissä julkaistuja uutisia ja mielipidekirjoituksia. Sukupuolen paikantaminen näistä arkistoaineistoista on vaatinut ajoittain vastakarvaan lukemista ja hiljaisuusien tunnistamista. Toisinaan sukupuolen läsnäolo on ollut ilmiselvää, lähteisiin kirjattuina sukupuolittuneina diskursseina ja toiminnan tapoina.

Kansa marssimassa ydinsotaa vastaan

Rauhan merkitystä ja sodan välttämisen tärkeyttä tuskin tarvitsee nykyajan maailmassa kenellekään erityisesti korostaa. Sen sijaan on vaikeampi saada ihmisiä uskomaan sitä, että yksityisen kansalaisen teoilla ja mielipiteillä olisi näissä asioissa mitään merkitystä. Mutta asetapa itsellesi kysymys: kuka sitten puhuu tässä maailmassa rauhan puolesta elleivät ne, jotka tuntevat sen tärkeäksi? Haluatko sinä jättää rauhanasioiden käsittelyn pelkästään kyynisten teoreetikkojen ja laskelmoitsijoiden huoleksi? Eikö olekin tärkeää, että tavallisten ihmisten huoli ja pelko tuodaan voimakkaasti päättäjien tietoon meidän maassamme ja ympäri koko maailmaa.⁷

Näillä sanoilla teatteriohjaaja ja Savonlinnan rauhankulkuetoimikunnan puheenjohtaja Kimmo Lavaste rohkaisi paikallisia ihmisiä mukaan euro-ohjuskisa vastustaneeseen ja ydinaseetonta maailmaa vaatineeseen mielenosoitukseen syksyllä 1984. Samantyyppisiä rauhanmarssille kannustavia lentolehtisiä ilmestyi muissakin suomalaiskaupungeissa 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Niiden sanoma oli selkeä: ydinaseita sekä varustelumenojen lisäämistä tuli vastustaa ja hyvinvoinnin lisäämistä sekä pysyvää rauhaa kannattaa.

Niin Savonlinnassa kuin muilla paikkakunnilla rauhanmarssien järjestämisestä vastasivat paikalliset toimikunnat, jotka kokosivat yhteen moninaisen joukon suomalaisia aina poliittisten puolueiden jäsenistöstä ammattiyhdistyksiin sekä nais- ja nuorisojärjestöistä kirkon edustajiin.⁸ Päävastuun rauhanmarssien järjestämisestä otti kuitenkin Suomen Rauhanpuolustajat, joka oli perustamisestaan lähtien kuulunut Neuvostoliitto-myönteiseen Maailman Rauhanneuvostoon. 1980-luvulle tultaessa järjestö teki laajaa yhteistyötä Neuvostoliiton rauhankomitean kanssa, osallistui aktiivisesti ETYK-maiden yhteistoimintaan ja harjoitti ajalle tyyppillistä imperialismin vastaista solidaarisuustoimintaa.⁹

YK:n aseidenriisuntaviikkojen rauhanmarssien järjestäjien ydintavoitteeksi muotoutui halu koota yhteen suuria osallistujamääriä marssimaan ydinvarustelun lopettamisen puolesta. Esimerkiksi vuonna 1982 Rauhanpuolustajien piiriaktiivien seminaariraporttiin kirjattiin, että marssitoimikuntien tulisi olla ”laajapohjaisia ja avoimia, jotta saataisiin mahdollisimman monet ihmiset mukaan marssivalmisteluihin”. Samoin ”säännöllistä ja poliittista vastuuta tulisi antaa kaikille marssivalmisteluihin osallistuville” tasavertaisen järjestäytymisen takaamiseksi.¹⁰ Myös toinen suomalaisen rauhanliikkeen tunnettu nimi, yleispasifistinen rauhanjärjestö Sadankomitea,

Kuva 2. Rauhanmarssit kokosivat yhteen laajan läpileikkauksen suomalaisesta yhteiskunnasta 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupungin museo, CC BY 4.0.

osallistui johdonmukaisesti rauhanmarssien järjestämistöimiin. Vuoden 1981 toimintakertomuksessaan Sadankomitea painotti Rauhanpuolustajien tavoin, etteivät marssit olleet ”minkään järjestön voimannäyte, vaan ihmisten spontaani, henkilökohtainen kannanotto rauhan säilymisen puolesta”.¹¹

Toive saada laaja läpileikkaus suomalaisesta yhteiskunnasta marssimaan rauhan puolesta onnistui suunnitelmien mukaisesti. Marssien uutisointi osoitti, kuinka rauhanmarssit toivat eri poliittisten suuntauksien kannattajia yhteen. Ydinsotaa vastustettiin puoluepoliittisista taustoista huolimatta, ja marssijat vaativat kylmän sodan kummankin suurvallan aseistariisuntaa.¹² Huomattava määrä suomalaisia lapsista sotaveteraaneihin osoitti mieltään euro-ohjuksia ja laajempaa ydinvarustelua vastaan.¹³ Ensimmäinen suuria osallistujamääriä kerännyt YK:n aseidenriisuntaviikon rauhanmarssi pidettiin vuonna 1981, jolloin marssijoiden määräksi arvioitiin 128 000 ihmistä noin 50 paikkakunnalla ympäri Suomea.¹⁴ Syksyllä 1982 osallistujia oli arviolta jo yli 152 000 ja eri puolilla maata järjestettiin yli 80 rauhankulkuetta.¹⁵ Vuonna 1983 osallistujamäärä saavutti huippunsa, kun yli 225 000 suomalaista marssi ydinsodasta vapaan tulevaisuuden puolesta.¹⁶ Seuraavana syksynä

rauhanmarsseja järjestettiin edelleen yli sadalla paikkakunnalla, mutta osallistujamäärä laski 180 000 ihmiseen.¹⁷ 1980-luvun puoliväliin tultaessa innostus rauhanmarsseja kohtaan alkoi hiipua, osittain koska vaatimus ydinasevapaasta Euroopasta ei ollut käynyt toteen ja NATO oli sijoittanut ohjuksia jäsenvaltioihinsa.

YK:n aseidenriisuntaviikon marssit muodostivat vain osan 1980-luvun alun ydinsodan vastaisista joukkotapahtumista, joskin nämä suuret jokasyksyiset rauhankulkueet olivat osallistujamääriltään, maantieteelliseltä laajuudeltaan ja medianäkyvyydeltään aikakauden huomattavimpia. Elokuussa 1980 Sadankomitea järjesti 1980-luvun ensimmäisen suuren rauhanmarssin, Liikkeellepano rauhan puolesta -tapahtuman Helsingissä. Pääkaupungin läpi kulkeneeseen marssiin ja rock-konserttiin Kaivopuistossa osallistui noin 2 000 ihmistä. Tapahtumaa olivat Sadankomitean lisäksi järjestämässä feministiset järjestöt Naisasialiitto Unioni ja Feministit-Feministerna sekä Siviilipalvelusmiesliitto, yhdessä useiden muiden rauhanjärjestöjen kanssa. Myös Rauhanpuolustajat tuki tapahtumaa.¹⁸ Vuonna 1982 suomalaiset taiteilijat puolestaan herättivät kansan ja median huomion järjestämällä Rauhanjuna -kampanjan, joka kuljetti suomalaisia taiteilijoita maan halki Valtionrautatieltä vuokratussa junassa.¹⁹ Toukokuussa 1983 laaja kattaus rauhanjärjestöjä ja joukko suomalaisia taiteilijoita järjesti Rauhan ja toivon kevät-joukkotapahtuman Helsingissä. 30 000 ihmistä tavoittaneen tapahtuman ohjelma alkoi pitkän ihmisketjun muodostamisesta, joka kulki ETYK-maiden suurlähetystöiltä Finlandia-talolle ja päättyi kulttuurifestivaaliin.²⁰

Suomen 1980-luvun alun rauhanmarssit mukailivat osittain eurooppalaisia trendejä: euro-ohjuksia vastustavat kansalaiset marssivat rauhan puolesta myös muualla Euroopassa.²¹ Suomen kylmän sodan aikainen geopoliittinen asema poikkesi kuitenkin esimerkiksi Iso-Britanniasta ja Alankomaista, jossa mielenosoittajat vastustivat ydinaseiden sijoittamista omalle maaperälleen. Oli todennäköistä, etteivät Yhdysvallat tai Neuvostoliitto tulisi sijoittamaan ydinaseita Suomeen, mistä johtuen yhdeksi suomalaisten rauhanmarssien ydinargumentiksi muodostui laajempi alueellinen vaatimus ydinasettomasta Pohjolasta. Presidentti Urho Kekkonen oli julkisesti puhunut Pohjoismaiden julistamisesta ydinasettomaksi vyöhykkeeksi jo vuonna 1963 ja toisen kerran vuonna 1978.²² Ajatus muuntui kansankieliseksi ruohonjuuritason vaatimukseksi pohjoismaisen naisten rauhanliikkeen kampanjoissa aloitteen puolesta vuonna 1981.

Naiset ydinaseettoman Pohjolan puolesta

Keväällä 1981 Norjassa käynnistettiin vetoamus ydinaseettoman Pohjolan puolesta. Tieto vetoomuksesta levisi pian muihin Pohjoismaihin, etenkin rauhanaatteesta kiinnostuneiden naisten aktiivisuuden ansiosta. Syksyyn 1981 mennessä vetoomuksen suomalaisina aloitteentekijöinä toimi joukko naisjärjestöjä: Keskustapuolueen, Liberaalisen Kansanpuolueen, Sosialidemokraattien ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton naisjärjestöt, Naisten Kansainvälisen Rauhan ja Vapauden Liiton Suomen osasto, Svenska Kvinnoförbundet, Naisasialiitto Unioni ja Naiset rauhan puolesta -ryhmä. Lisäksi suomalaiset rauhanliikkeet, kuten Rauhanpuolustajat sekä kattojärjestö Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistys lähtivät aktiivisesti tukemaan naisvetoista vetoomuskampanjaa. Etenkin Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistyksen kansalaistoi-
mikunnassa toimi useita ajan vaikutusvaltaisia naisia, kuten kansanedustaja Jutta Zilliacus ja Suomen YK-liiton pääsihteeri Hilkka Pietilä.²³

Ydinaseeton Pohjola nähtiin realistisena askeleena kohti laajempaa eurooppalaista ydinaseriisuntaa, koska Pohjoismaat olivat jo entuudestaan ydinaseettomia.²⁴ Adressin keräämisen tueksi painettu vihkonen esitti maailmanpoliittisen tilanteen olevan vuonna 1981 tienhaarassa: yhtenä vaihtoehtoina oli liennytyt, rauha ja yhteistyö, toisena kasvava vastakkainasettelu ja lisääntynyt sodan vaara. Ydinaseettoman Pohjolan muodostaisivat ne maat, jotka sitoutuisivat kriisiaikoinakin olemaan vapaita omista tai muiden valtioiden ydinaseista tai toisten valtioiden kontrollinalaisista sotilastukikohdista. Tämän kuvattiin myös vahvistavan yleiseurooppalaista liennytystä ja lujittavan maailmanrauhaa. Vihkossa painotettiin, ettei vyöhyke antaisi yksipuolista etua Neuvostoliitolle vaan turvallisuustakeita edellytettäisiin sekä Neuvostoliitolta että Yhdysvalloilta.²⁵

Kampanjan sanoma vetosi moniin merkittäviin suomalaisiin tahoihin ja adressin päätyivät allekirjoittamaan esimerkiksi SAK ja monet muut ammattisekä nuorisoliitot ja -lautakunnat, jopa Kansallisen Kokoomuksen eduskuntaryhmä ja opiskelijajärjestö Tuhatkunnan liittohallitus.²⁶ Joillakin paikkakunnilla perustettiin vapaaehtoisista koostuvia toimikuntia, jotka järjestivät ovelta-ovelle keräyksiä.²⁷ Vuoden 1981 YK:n aseidenriisuntaviikon rauhanmarssit tarjosivat tehokkaan areenan nimien keruulle ja loppuvuoteen mennessä vetoomuksen oli allekirjoittanut noin 150 000 suomalaista.²⁸ Ydinaseeton Pohjola toimi myös huhtikuussa 1982 Suomea kiertäneen taiteilijoiden ja kulttuurintekijöiden Rauhanjuna-projektin tunnuksena ja sen toivottiin vauhdittavan naisjärjestöjen yhteispohjoismaista adressikeräystä.²⁹ Kampanjan

Kuva 3. Musiikki oli oleellinen osa 1980-luvun rauhanmarsseja. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupunginmuseo, CC BY 4.0.

päätyessä vuoden 1982 keväällä Pohjoismaissa oli kerätty yhteensä kaksi ja puoli miljoonaa allekirjoitusta ydinaseettoman Pohjolan puolesta. Suomessa nimiä kerättiin noin miljoona ja vetoamus luovutettiin pääministeri Kalevi Sorsalle sekä ulkoministeri Pär Stenbäckille kesäkuun alussa.³⁰

Adressin saatteessa naisten roolia rauhanliikkeessä ei juurikaan eritelty. Vetoamuksen taustalla oli kuitenkin tietoisesti sukupuolittunut aktivismin muoto, naisten rauhanliike. Naiset rauhan puolesta -ryhmä oli perustettu vuonna 1979 ja se toimi Naisasialiitto Unionin tiloissa Helsingin Bulevardilla. Liike tähtäsi "ennen kaikkea ydinaseita vastaan" ja vastusti "kaikkien joukkotuhoseiden kehittämistä, tuotantoa ja leviämistä, mitä tahansa ne sitten ovatkin".³¹ 1980-luvun alussa ryhmän toimintaa määritteli ajoittain essentialistinenkin ymmärrys naisista luonnostaan pasifistisina ja tulevaisuuskatseisina. Äitiyden ja kyvyn synnyttää nähtiin antavan naisille miehiä luontaisemman taipumuksen suojella tulevia sukupolvia. Ryhmän aktiivin Hilikka Pietilän loppuvuodesta 1980 kirjoittamassa esittelytekstissä sukupuolittuneet näkemykset summattiin ytimekkäästi:

Naisina olemme huolissamme elämän jatkumisesta, sen jatkuminenhan on meidän tehtävämme, siksi me emme hyväksy ydinaseita. [...] Mehän olemme vastuussa siitä sukupolvesta, joka tulee meidän jälkeen.³²

Naisten rauhan puolesta -ryhmä näki 1980-luvun alun kiristyneen ilmapiirin johtuvan siitä, että ydinsodasta päättäminen oli jätetty ”uhkailulla leikkiville miehille”. Ryhmän mukaan naiset eivät vihanneet toisiaan eriävien ideologioiden perusteella, toisin kuin miehet. Naisten ja miesten näkemykset sodasta vallankäytön välineenä ymmärrettiin niin ikään antiteesisinä: miehet olivat historiallisesti väkivallan käyttäjiä ja naiset sen uhreja, miehistä tehtiin sotasankareita ja naiset joutuivat seksuaalisen väkivallan kohteiksi.³³ Myös maskuliinisuuden ja kapitalismin kritiikit kulkivat käsi kädessä. Sadankomitean julkaisemassa *Ydin*-lehdessä Naiset rauhan puolesta -aktiivi Lea Rantanen kuvaili kylmän sodan maskuliinisen yhteiskuntajärjestelmän perustuvan ”laskelmalliseen rationaalisuuteen, tehokkuuteen, persoonattomuuteen, kilpailuun ja taloudelliseen voittoon” ja ajaneen naiset ja miehet kulttuurisesti erilleen. Ydinaseiden edustama ”hyperteknologia” oli Rantasen mukaan seurausta ”patriarkaalisuuden pyrkimyksestä hallita luontoa, naisia ja elämää”.³⁴

Niin Naiset rauhan puolesta kuin sen pohjoismaiset vastineet olivat osa ylijäräistä pasifistisfeminististä liikettä, jonka suosio ja näkyvyys nousivat huippuunsa 1980-luvulla.³⁵ Naisten rauhanliikkeen tunnetuimpia ilmentymiä olivat naisten rauhanleirit, joita vuosikymmenen aikana pystytettiin NATO:n ydinohjustukikohtien läheisyyteen. Naisten rauhanleiristä Greenham Common -tukikohdan ulkopuolella Englannissa tuli maailmankuulu pasifistisen ja feministisen vastarinnan maamerkki.³⁶ Muita tunnettuja naisten rauhanleirejä perustettiin muun muassa Comison lentotukikohdan lähetyville Sisiliaan, Pine Gap -nimisen tiedustelutukikohdan tuntumaan Australiassa sekä Seneca Fallsiin New Yorkin osavaltiossa Yhdysvalloissa.³⁷ Ylijäräisyys näkyi myös suomalaisten rauhannaisten toiminnassa 1980-luvun alussa. Vuosina 1981–1983 naisia kaikista Pohjoismaista kokoontui moniviikkoisille kansainvälisille rauhanmarsseille. Kesällä 1981 naiset marssivat Manner-Euroopan läpi Kööpenhaminasta Pariisiin, ja vuonna 1982 naiset matkustivat Tukholmasta Suomeen ja siitä junilla Neuvostoliiton läpi Minskiin. Vuonna 1983 naiset lensivät Yhdysvaltoihin, jossa he marssivat New Yorkista maan pääkaupunkiin Washingtoniin.³⁸

Siviilipalvelusmiehet osana rauhanliikettä

Sukupuolittuneet käsitykset rauhantyöstä ovat nähtävissä rauhanmarsseja koskevassa lähdeaineistossa jo ennen Ydinaseeton Pohjola -vetoomuksen luotsaamista ja pohjoismaisten naisten kansainvälisiä rauhanmarsseja. Syksyllä 1980 ilmestyi lentolehtinen *Kulkue rauhan puolesta*, joka mainosti Helsingissä YK:n aseidenriisuntaviikolla järjestettävää rauhanmarssia. Sukupuoli näkyi lehtisen sivuilla selkeästi. ”Naiset sotaa vastaan” otsikoidussa tekstissä opiskelija Paula Viertola-Jern kertoi, miten naisten toiminta rauhan puolesta kytkeytyi kiinteästi heidän biologiseen kykyynsä synnyttää ja hoivata lapsia. Suurimmat esteet naisten aktiiviselle rauhantyölle löytyivät Viertola-Jernin mukaan miesten kulttuurin luomista alistamismekanismeista. Siviilipalvelusmiesliiton varapuheenjohtaja ja Helsingin yliopiston assistentti Jouko Väänänen kirjoitti lehtiseen aseistakieltäytymisestä ja painotti, miten asevarustelun sijaan resursseja tulisi keskittää ihmisten perusoikeuksien turvaamiseen. Hän myös kritisoi puolustusministeriön esitystä kiinnittää miesten siviilipalvelus osaksi kokonaismaanpuolustusta ja ehdotti, että siviilipalvelusmiesten tulisi militaristisen koulutuksen sijaan saada rauhankoulutusta ja osallistua kehitysaputyöhön. Lehtisen takakannessa komeili pieni Naisasialiitto Unionin mainos.³⁹

Kuten Väänänen puheenvuoro osoittaa, 1980-luvun alussa aseistakieltäytymisen suhde rauhantyöhön puhututti. Vuonna 1969 oli säädetty laki, joka mahdollisti asevelvollisuudesta kieltäytymisen eettisin eli yhteiskunnallisin perustein, uskonnollisten syiden lisäksi. Siviilipalvelusta suorittavien miesten määrä olikin kasvanut kymmenessä vuodessa merkittävästi.⁴⁰ Vuonna 1971 siviilipalvelukseen hyväksyttiin 201 miestä, mutta vuonna 1980 tämän vaihtoehdon valitsi jo miltei tuhat suomalaista, joista yli kolme neljäsosaa kieltäytyi eettisin perustein.⁴¹ Niin uskonnollisista kuin eettisistä syistä siviilipalveluun hakevien piti edelleen vakuuttaa vakaumuksentutkintalautakunta, joka päätti hyväksyttäisiinkö aseistakieltäytyminen.⁴² Siviilipalvelukseen haluavien miesten määrän kasvaessa tutkintalautakunnan hylkäämien hakemusten määrä nousi muutamasta prosentista vuonna 1979 yli 20 prosenttiin vuonna 1984. Myös lautakunnan itsevaltaista kuulustelujärjestelmää kyseenalaistettiin.⁴³ 1980-luvun alussa lehdistössä keskusteltiin vilkkaasti siviilipalveluksen suorituspaikoista, aseistakieltäytymisestä johtuvasta mielipidevankeudesta ja siviilipalveluksen valinneiden miesten yhteiskunnallisesta asemasta ja maineesta.⁴⁴

Kuva 4. Aseistakieltäytyminen puhututti 1980-luvulla, myös rauhanmarsseilla. Kuva: Merja Wesander, 1983, Helsingin kaupunginmuseo, CC BY 4.0.

Vuonna 1974 perustettu Siviilipalvelusmiesliitto otti vuosikymmenen vaihteessa kantaa ydinsodan uhkaa koskeviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja osallistui joukkotapahtumiin – myös rauhanmarsseille. Elokuussa 1980 Sadankomitean järjestämälle rauhanmarssille osallistui satoja siviilipalvelusmiehiä, jotka vastustivat siviilipalveluksen kytkemistä osaksi kokonaismaanpuolustusta. Tämä osallistuminen mobilisoi siviilipalvelusmiehiä järjestäytymään myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella: Lapista pääkaupunkiin oli saapunut kymmenkunta palvelusmiestä, jotka marssista innoittuneena muodostivat toimintaryhmän.⁴⁵ Vuosina 1981–1984 Siviilipalvelusmiesliiton jäseniä osallistui säännöllisesti aseidenriisuntaviikkojen rauhanmarsseille ympäri Suomea, kampanjoiden rauhaa edistävän siviilipalveluksen puolesta.⁴⁶

Yhteys etenkin Sadankomitean ja Siviilipalvelusmiesliiton välillä oli tiivistä. Esimerkiksi vuonna 1980 kummatkin liitot yhdessä Sodanvastustajat Suomessa -yhdistyksen kanssa perustivat työryhmän, joka laati mietinnön aseistakieltäytymisen sosiaalisesta ja lainsäädännöllisestä taustasta ja siviilipalveluksen kehityssuunnasta.⁴⁷ Siviilipalvelusmiesliitto ja Sadankomitea olivat molemmat Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistyksen jäseniä ja 1980-luvun alussa ne jakoivat toimiston Rauhanliiton ja Rauhankirjallisuuden edistä-

misseuran kanssa.⁴⁸ Siviilipalveluskysymykset ja siviilipalvelusmiehet saivat myös runsaasti palstatilaa Sadankomitean *Ydin*-lehden sivuilla.⁴⁹

Rauhannaiset Kasarmitorilla

Myös naisten rooli armeijassa puhututti 1980-luvun alussa ja niin rauhanliikkeet kuin feministiset ryhmät vastustivat naisten militarisointia eli asepalvelukseen osallistumisen sallimista naisille.⁵⁰ Vuonna 1980 puolustusministeri Lasse Äikäs ehdotti, että naisten tulisi saada osallistua maanpuolustustehtäviin miesten rinnalla. Etenkin suomalaiset feministit kimpaantuivat ehdotuksesta, jonka nähtiin tasa-arvoisen kohtelun sijaan militarisoivan naisia osaksi maskuliinista maanpuolustuslaitosta.⁵¹ Keskustelu naisten roolista asepalveluksessa jatkui läpi 1980-luvun ja huipentui 1990-luvun alussa, jonka tuloksena ensimmäiset suomalaiset naiset astuivat asepalvelukseen vuonna 1995.⁵²

YK:n aseidenriisuntaviikolla 1983 Naiset rauhan puolesta pystytti leirin rauhan, väkivallattomuuden ja vapauden puolesta Helsingin Kasarmitorille puolustusministeriön eteen. Leirin sijainnilla naiset halusivat esittää vastalauseensa Suomen armeijan olemassaololle ja sen voimaan perustuvalla puolustuslaitokselle. Se nähtiin uhkana turvallisuudelle ja armeijan tulkittiin opettavan kansalaisia, etenkin miehiä, hyväksymään väkivaltainen ajatusmaailma ja käytös sekä uusintamaan yhteiskunnan väkivaltaisia rakenteita. Lisäksi armeijaa syytettiin naisia sortavien rakenteiden ylläpitämisestä ja rahan tuhlaamisesta puolustuslaitoksen tarpeisiin, kun sitä olisi voitu käyttää turvakotien ja hätäpuhelinten perustamiseen. Leirin keskipisteen muodosti 20 hengen telttä, jossa Naiset rauhan puolesta -ryhmän jäsenet päivystivät viikon ajan. Kasarmitorilla yöpyvät naiset kysyivät provokatiivisesti, voisivatko he nukkua torilla ilman, että heidän kimppuunsa käydään. Naiset järjestivät viikon aikana lukuisia julkisia mielenosoituksia, ohjelmaa lapsille ja oman kattilakulkueen sekä kehottivat ohikulkijoita osallistumaan koko kansalle suunnattuun YK:n aseidenriisuntaviikon rauhanmarssiin. Innoitus leirin perustamiseen oli saatu ulkomailta: suomalaisnaiset olivat vierailleet Seneca Fallsin rauhanleirillä marssiessaan kesällä 1983 New Yorkista Washingtoniin.⁵³

Marraskuun alussa, eli pian YK:n aseidenriisuntaviikon jälkeen, *Kansan Uutiset* -lehden toimittaja Marja-Liisa Kieski kysyi miesten mielipidettä nais-

ten rauhanleirin vaatimukseen armeijan lakkauttamisesta tarpeettomana. Haastatelluista miehistä vain Siviilipalvelusmiesliiton edustaja Kalevi Kanisto yhtyi naistenleirin mielipiteeseen todeten, että Suomen tapauksessa rajavartiolaitos riittäisi, ilman sotilaallista tehtävää.⁵⁴ Etenkin maanpuolustustahtoiset miehet kritisoivat Kasarmitorin rauhanleirin naisia niin paikan päällä kuin mediassa eikä työttölyltä vältytty. Esimerkiksi *Ilta-Sanomissa* raportoitiin, miten ”kiusallisimman kaksilahkeisen ’keskustelijan’ häätöön tytöt tarvitsivat sentään virkavallan ystävällistä, mutta päättäväistä apua”.⁵⁵ Rauhanleirille lähetettiin jopa vihapostia ”tamperelaisen metallimiehen” toimesta. Kirje oli osoitettu ”rauhan vuhottajille” eli ”sodan lietsojille” ja sen kirjoittaja toivotti leirin asukkaille ”tervettä isänmaallista järkeä”:

Hyvät Naiset.

Eikö Teillä todellakaan ole muuta tehtävää, kuin jatkuva sodanuhkavouhotus. Ettekö Te todellakaan tiedä, että meillä on rauhaa turvaamassa Puolustuslaitos sekä virallinen hallitus, jotka hoitavat nämä rauhanasiat. Teitä ei todellakaan tarvita näissä asioissa. Ehdotan, että puskisitte ylimääräisen tarmonne YK:n kehitysapuun, siellä ehkä Teillekin löytyisi kunnollista työtä ja ajankulua.⁵⁶

Iltapäivälehtien yleisöpalstoilla arvosteltiin naisten antamia armeijan vastaisia lausuntoja. Argumenteissa vedottiin Suomen puolustusvoimien historialliseen tärkeyteen maan itsenäisyyden saavuttamisessa sekä armeijan lakisääteisyteen niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä oikeusjärjestyksessä.⁵⁷ Toimittaja ja oikeistopolitiikassa vaikuttanut Pentti Poukka kirjoitti kriittiseen sävyyn *Uusi Suomi* -lehdessä niin naisten rauhanleiristä kuin YK:n aseidenriisuntaviikkojen viihteellisestä ohjelmasta:

Aivan vakavasti sanoen, kirjava karnevaalimeno on uhkaavasti murentanut rauhanliikkeen uskottavuutta. Minun mielestäni on varsin kyseenalaista sekin, että johonkin vakavasti otettavaksi tarkoitettuihin mielenosoitusmarsseihin liitetään viihteellistä hupiohjelmaa. [...] Kaiken huippuna on näinä päivinä ollut joidenkin ”aatteellisuudessaan” ylikuumenneiden naisten koominen leiriytyminen Kasarmitorille puolustusministeriön edustalle osoittamaan mieltään ja näyttämään kieltään Suomen puolustusvoimille.⁵⁸

Myös rauhanliikkeen piirissä arvosteltiin naisten rauhanleiriä suurin sanoin. Suomen Rauhanpuolustajien puheenjohtaja, kirjailija Paavo Rintala, kritisoi

Kasarmitorin naistenleiriä muun muassa *Iltalehdessä* ja *Uusi Suomi* -lehdessä. Rintalan mukaan rauhantyön tuli Suomessa rakentua Paasikivi–Kekkonen-linjaa tukevaan kansanliikkeeseen ja armeijaan. Rintala moitti suomalaisten naisten rauhanleiriä sanoen, että oli ”täysin hölmöä” pystyttää leiri Suomeen, minne – toisin kuin Englantiin tai Länsi-Saksaan – ei oltu sijoittamassa ydinaseita. Rintalan kritiikki oli vahvasti sukupuolittunutta. Hän perusteli armeijan olemassaoloa sillä, että suomalaiset miehet oppivat siellä maan historiaa ja suomalaisuutta. Kasarmitorin rauhannaisia hän kuvaili kovin sanankääntein:

He ovat ehkä jotakin kolmatta sukupuolta. Yhteiskuntamme on hoitanut asiat niin hyvin, että heillä on aikaa maata viikko teltassa. Kasarmitorille leiriytyneet naiset osoittavat täyttä suhteellisuustajun puutetta.⁵⁹

Rintalan mielipide kuitenkin jakoi suomalaista rauhanliikettä. Osa Helsingin Sadankomitean jäsenistöstä julkaisi vastineen *Helsingin Sanomissa*, jossa he kuvailivat, miten Suomen armeija mursi alokkaiden itsetunnon ja kasvatti nuorista miehistä ”sokeasti tottelevia ihmisiä, joille opetetaan konfliktien ratkaisukeinoksi tappaminen”. Armeijan hierarkkisuuden kritisoinen lisäksi sadankomitealaiset kehuivat rauhanleirin naisten osoittamaa siviilirohkeutta ja sitoumusta väkivallattomiin mielenilmauksen keinoihin. He myös kyseenalaistivat Rintalan sukupuolittuneen heiton ”kolmannesta sukupuolesta” kysymällä: ”Tekeekö naisten osallistuminen ja kanta-aottavuus heistä sukupuolettomia?”⁶⁰

Lopuksi: muutamia menetelmällisiä havaintoja

Vuoden 2024 keväällä rauhanjärjestöt nousivat taas otsikoihin, kun Petteri Orpon hallitus päätti lakkauttaa järjestöjen satojen tuhansien eurojen suuruisen yleisavustuksen. Esimerkiksi vielä vuonna 2023 Suomen Rauhanliitto oli saanut oikeusministeriöltä tukea 219 000 euroa ja Sadankomitea 124 000 euroa. Leikkausten seurauksena suomalaisten rauhanjärjestöjen toiminnassa edessä ovat epätietoisuuden ajat.⁶¹ On siis entistäkin tärkeämpää tutkia rauhanjärjestöjen lähihistoriaa.

Tässä esseessä olen kertonut vain pienen osan 1980-luvun rauhanliikkeen tarinasta. Olen keskittynyt YK:n aseidenriisuntaviikkojen aikaisiin rauhan-

marsseihin ja suodattanut rauhanliikkeiden arkistoihin tallennettua tietoa sukupuolihistoriallisen siivilän läpi. Tämä rajausta on tuonut esiin näkökulmia, jotka kertovat ydinsodan vastaisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen sukupuolittuneista aatteista ja käytänteistä 1980-luvun alkuvuosina. Koko kansaa yhdistävän rauhankulkuetoiminnan paradoksaaliseksi vastapariksi muodostui naisten rauhanliikkeen feministispasifistinen ajatus naisista synnynnäisesti miehiä rauhantahtoisempina. Yhtäältä tätä essentialista maailmankatsomusta haastoi siviilipalvelusmiesten rauhantyö, joka sekin kyseenalaisti patriarkaalisesta status quon.

Esseeni ytimeksi on muodostunut joukko narratiiveja, jotka puuttuivat aikaisemmasta kylmää sotaa käsittelevästä tutkimuskirjallisuudesta. Esimerkiksi Kasarmitorin rauhannaisten tarina on jäänyt aiemmassa tutkimuksessa suurimmaksi osaksi katveeseen. Tämä historiankirjoituksellinen aukko johtuu siitä, että Naiset rauhan puolesta -ryhmän toiminta oli osa niin rauhanliikettä kuin feminististä liikettä. 1980-luvulla rauhanaate valtasi enenevässä määrin tilaa feministisen liikkeen toiminnassa. Syynä tähän muutokseen voidaan pitää feministiaktivistien luontaista mielenkiintoa rauhanliikettä kohtaan sekä feministisen rauhanliikkeen yllirajaista nousua. Syy oli myös taktinen: rauhansanoma hyväksyttiin osaksi suomalaista yhteiskunnallista keskustelua helpommin kuin radikaalina ja ideologisena tuontitavarana pidetty feminismi.⁶²

Rauhanliikkeiden arkistolähteet yhdessä feminismin historiaa käsittelevän kirjallisuuden kanssa paljastavatkin lukuisia yhteyksiä suomalaisen feministisen liikkeen ja rauhanliikkeen lähihistoriassa. Esimerkiksi Helsingin Sadankomitea teki säännöllistä yhteistyötä Naiset rauhan puolesta -ryhmän ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kanssa järjestämällä vuotuisia Hiroshiman muistopäivätapahtumia.⁶³ Samoin Birgitta Boucht, suomenruotsalaisen 1970-luvun feminismin kärkinimiin kuulunut kirjailija, oli 1980-luvulla näkyvästi mukana rauhanliikkeessä ja toimi ruotsinkielisen *Fredsposten*-lehden päätoimittajana. Hän osallistui myös aktiivisesti Naiset rauhan puolesta -ryhmän toimintaan sen perustamisesta lähtien.⁶⁴

Hiljaisuudet eli sukupuolittuneisuuden sanoittamatta jättäminen arkistolähteissä on tyyppillistä ja voi ilmentyä monin eri tavoin. Siviilipalvelusta käsittelevän aineiston kohdalla sukupuoli on samaan aikaan kokonaisvaltaisesti läsnä ja loistaa poissaolollaan. Aseistakieltäytymiskeskustelu koski nimenomaan suomalaisia miehiä, mutta sukupuolta ei käytetty argumentaation perustana juuri ollenkaan rauhanliikkeiden arkistoinnissa lähteissä.

On kuitenkin tärkeää huomioida miesten ja maskuliinisuuden moninainen ja monimutkainen rooli suomalaisessa rauhanliikkeessä ja olla sivuuttamatta sitä ”näkyvämmänä sukupuolena”.⁶⁵

Sukupuolittunut toimijuus ei aina johtanut sukupuolittuneeseen argumentaatioon: Ydinaseeton Pohjola -vetoimuksen taustalla oli joukko aktiivisia naisia puoluepoliittisista, feministisistä ja rauhanaatetta ajavista järjestöistä, mutta itse suomalaiset tavoittanut adressi ei juurikaan tarjonnut sukupuolittunutta tietoa tai vedonnut allekirjoittajan sukupuoleen. On lisäksi tärkeää muistaa, ettei naisten rauhantyö rajoittunut Naiset rauhan puolesta -järjestöön.⁶⁶ Rauhanpuolustajissa, Sadankomiteassa ja kattojärjestö Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistyksessä oli runsaasti naispuolisia jäseniä ja naisperspektiiviä painottavaa toimintaa. Rauhanpuolustajien jäseniä osallistui aktiivisesti itäeurooppalaisten maiden naisliittojen kokouksiin, Naisten kansainvälisen demokraattisen liiton maailmankongresseihin ja yhteispohjoismaalaisiin tapaamisiin.⁶⁷ Sadankomitean naisaktiivit pyörittivät puolestaan Naisten rauhankalenteri -hanketta vuodesta 1980 lähtien. Päivyyriä myytiin vuosittain tuhansia kappaleita. Se esitteli rauhanliikettä taiteen keinoin ja kiinnitti käyttäjänsä huomion rauhanaatteen sukupuolittuneisiin näkökantoihin.⁶⁸

Olen kirjoittanut muualla siitä, kuinka tutkijan kontekstuaalinen ymmärrys tutkimusaiheesta kehittyy syklisesti. Syklinen menetelmä on läsnä etenkin silloin, kun tutkija yhdistelee tietoa eri arkistokokoelmista. Tutkijan ymmärrys ei kristallisoitu kerralla, vaan muotoutuu jatkuvasti tutkijan liikkuessaan arkistokokoelmasta toiseen ja niiden välillä. Lähdeaineistot ovat vuoropuhelussa ja muodostuvat toisiinsa viittaaviksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi sen sijaan, että tutkimus rajautuisi yhteen tiettyyn arkistokokoelmaan.⁶⁹ Peräänkuulutankin sukupuolinäkökulman lisäksi menetelmällistä hyötyä, jonka tutkija saa, kun hän tutustuu tietyn aikakauden järjestökenttään laajasti ja kiinnittää huomiota etenkin arkistoihin tallentuneiden ryhmien ja aktivistien välisiin vuoropuheluihin. Esimerkiksi Rauhanpuolustajien ja Sadankomitean eriävät mielipiteet, näkökulmat ja identiteetit täydentyvät, kun kahden rauhanjärjestön lähteitä lukee ristiin. Samoin näiden kahden 1980-luvun suuren järjestön suhde Naiset rauhan puolesta -ryhmään ja Siviilipalvelusmiesliittoon valkenee lukemalla arkistolähteitä rinnakkain. Yhteistyökumppaneiden, vastustajien ja neutraalien aikaistoimijoiden aineistoja tutkimalla on mahdollista muodostaa täydempi kuva menneisyydestä.

Hannah Kaarina Yoken on Suomen Akatemian tutkijatohtori Jyväskylän yliopistossa. Hän tutkii suomalaisen ydinsodan ja ydinvoiman vastaista liikehdintää 1980-luvun Suomessa. Lisäksi Yoken johtaa Emil Aaltosen Säätiön rahoittamaa hanketta, jonka keskiössä on tamperelaisen Lehtimiehet-kustannusyhtiön tuotanto.

Viitteet

- 1 "United Nations Disarmament Week 24-30 October," *United Nations*.
- 2 Litmanen 1998, 6.
- 3 Ks. esim. Nehring ja Ziemann 2012; Burke 2016.
- 4 Ks. esim. Katri Kallionpää, "Thana, Kamala 80-luku", *Helsingin Sanomat*, 7.1.2023; Elina Tuomi, "Olisiko taas aika marssia rauhan puolesta? Sotalelujen muistomerkki on yksi Karkkilan ainutlaatuisista nähtävyyksistä", *Karkkilalainen*, 6.3.2022; Ilna Alanko, "Ei lehmä kaipaa sonnia kun sataa ydinpommia!" Marssitko sinäkin rauhan puolesta 1980-luvulla?", *Kotiliesi*, 19.10.2021; Veronika Honkasalo, "Veronika Honkasalo: rauhan vaatiminen ei ole haihattelua", *Kansan Uutiset*, 2.7.2017; "Rauhanmarsseilla riitti porukkaa Oulussa menneinä vuosina", *Kaleva*, 20.10.2015.
- 5 Litmanen 1998.
- 6 Kurvinen 2024a.
- 7 Kimmo Lavaste, "Sinun teoillasi on merkitystä", *Rauhanviikko-sanomat – Savonlinnan Rauhanpuolustajien julkaisu*, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 8 "Yhteenvedo rauhanmarsseista syksyllä 1982, 2.12.1982", Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; Eeva Nikula, "Selvitys Oulun rauhanpuolustajien valmistelusta – lähetetty Suomen Rauhanpuolustajille, 1.10.1980", Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 9 Suomen Rauhanpuolustajien toimintakertomukset 1980-luvulta, Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999, DB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 10 "Suomen rauhanpuolustajain piiriaktiivien seminaari 11.–12.9.81", Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 11 "Toimintakertomus vuodelta 1981", Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991, Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 12 Kurvinen 2024a, 150–151.
- 13 Ks. esim. "Veteraanien vetoisuus rauhantyyntöön voimistamiseksi", Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; Kurvinen 2024a, 160–163.
- 14 "Rauhanmarssit 1982 24.8.1982", Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; "Rauhanmarsseja lähes 50:llä paikkakunnalla", *Kansan Uutiset*, 2.10.1981, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 15 "Suomen Rauhanpuolustajain toimintakertomus 1.2.1982–31.12.1982", Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999, DB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; "Yhteenvedo

- rauhanmarsseista syksyllä 1982, 2.12.1982”, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 16 ”Rauhankulkueet 1983”, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; ”Rauhankulkueiden osanottajamäärän kehitys -82–83 piireittäin”, Rauhanmarssit 1982–1992, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 17 ”Suomen Rauhanpuolustajat ry:n toimintakertomus 1.1.–31.12.1984”, Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999, DB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 18 ”Toimintakertomus vuodelta 1980”, Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991, Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 19 Ks. esim. Hietanen, Rinne, Andersson, Chesterman, Köpfer ja Mallinen 1982.
- 20 Lassi Heininen, ”Rauhan ja Toivon Kevät Helsingissä 7. kesäkuuta 1983”, Rauhan ja toivon kevät 1982–1983, HD, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; ”Rauhan ja Toivon Kevät Yleistä Arviota 2.6.1983”, Rauhan ja toivon kevät 1982–1983, HD, Suomen Rauhanpuolustajat, KA; Juhani Palonen, ”Muistio 2.6.1983 Rauhan ja Toivon ketjusta 22.5.1983”, Rauhan ja toivon kevät 1982–1983, HD, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 21 Ks. esim. Öhman 2023; Moro 2017; Becker-Schaum, Gassert, Klimke, Mausbach ja Zepp 2016; Fazzi 2016; Wettig 2009.
- 22 Juntunen 2024.
- 23 ”Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi – Ydinaseettoman Pohjolan puolesta; ohjeita allekirjoitusten keräämiseen”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 24 ”Sadankomitea: Itämeri rauhanmereksi”, *Ydin* 7/1981, 19; ”Ydinaseeton Pohjola – ei ydinsotaa Pohjois-Eurooppaan”, *Rauhan puolesta*, 5.10.1981, 2.
- 25 ”Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi – Ydinaseettoman Pohjolan puolesta; ohjeita allekirjoitusten keräämiseen”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 26 ”PYV-adressin allekirjoittaneita valtakunnallisesti merkittäviä tahoja”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 27 ”Taustatietoa YK:n aseidenriisuntaviikosta Suomessa”, Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 28 ”Rauhanmarssien jälkeen: Ydinaseeton Pohjola -adressi rauhantyön tärkein tehtävä”, Ydinaseeton Pohjola–vetoamus 1981–1982, HIB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 29 Merja Hurri, ”Rauhantyössä: Taiteilijoiden kansanliike”, *Ydin* 2/1982, 14–15.
- 30 ”Naiset rauhan puolesta vuosikertomus 1982”, Toimintakertomukset 1981–1992, Dc, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 31 Hilkkä Pietilä, ”Naiset rauhan puolesta. Ketä me olemme? 9.12.1980”, Esitteet, Da, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 32 Ibid.
- 33 ”Naiset rauhan puolesta Unionissa 8.3.1981”, Kannanotot ja julkilausumat 1981–1989, Db, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 34 Lea Rantanen, ”Onko rauha naisten harteilla”, *Ydin* 5/1981, 16–19.
- 35 Ks. esim. Bergman 1999; Rydbeck 2009; Davis 2018.
- 36 Ks. esim. Jolly 2003; Laware 2004; Feigenbaum 2013; Eschle 2017.
- 37 Schwartz-Shea ja Burrington 1990; Branciforte 2022; Bartlett 2011; Bartlett 2013; Shor 2024.

- 38 Naisten rauhanmarssit, 1981–1982 / Naisten rauhanmarssi Kööpenhamina-Pariisi 1981 + Naisten rauhanmarssi Oslo-Minsk-Moskova 1982 ja Naisten rauhanmarssit Oslo-Washington, 1983, HD, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 39 Paula Viertola-Jern, "Naiset sotaa vastaan" ja Jouko Väänänen, "Aseilla ei luoda turvallisuutta", *Kulkue rauhan puolesta 29.10.1980*, Rauhanmarssit 1961–1981, HO, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 40 Peltokoski 2000, 15–16.
- 41 Löfberg 2013, 13.
- 42 Peltokoski 2000, 15–16.
- 43 Löfberg 2013, 13.
- 44 Löfberg 2013, 21–54.
- 45 "Suomen Siviilipalvelumiesliitto ry: Toimintakertomus vuodelta 1980", Liittokokousten pöytäkirjat 1980–1987 (kansio 3), Ca, Aseistakieltäytyjäliitto, KA.
- 46 Toimintakertomukset vuosilta 1980–1984, Liittokokousten pöytäkirjat 1980–1987 (kansio 3), Ca, Aseistakieltäytyjäliitto, KA.
- 47 Ilkka Taipale, "Vastamietintö Liinamaan työryhmälle", *Ydin* 2/1980, 36–37.
- 48 "Toimintakertomus vuodelta 1979", Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991, Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 49 Ks. esim. Jukka Viitanen, "Rauhantyössä: siviilipalvelus – rauhantyötä", *Ydin* 1/1980, 26; Martti Mellais, "Rauhantyössä: Vuosi elämästä", *Ydin* 2/1980, 22–23; Jaakko Ellisaaari, "Ydinasiat: Siviilipalvelun...", *Ydin* 3/1980, 4; Jouko Väänänen, "Rauhantyössä: Pasifistinen manifesti", *Ydin* 6/1982, 26–27; Esa Allas, "Siviilipalvelun lisäksi ehkä vankilaan", *Ydin* 2/1983, 4–5.
- 50 Ahlbäck 2022, 254.
- 51 Ahlbäck 2022, 252; Kurvinen 2024b, 301–302.
- 52 Ahlbäck 2022.
- 53 "Naiset pystyttävät rauhanleirin Kasarmitorille", *Kotimaa*, 15.10.1983, 32, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA; "Naisten rauhanteltalla riittää ihmettelijöitä", *Ilta-Sanomat*, 24.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA; "Naistenleiri rauhan, väkivallattomuuden ja vapauden puolesta", Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 54 Marja-Liisa Kieksi, "Mihin unohtui ydinsodan näkökulma?", *Kansan Uutiset*, 5.11.1983, 41, 44, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 55 Naisten rauhanteltalla riittää ihmettelijöitä, *Ilta-Sanomat*, 24.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 56 "Tampereella 25.10.83" kirje liimattuna Kasarmitorin päiväkirjaan, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 57 "Armeijaa tarvitaan", *Ilta-Sanomat*, 28.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 58 Pentti Poukka, "Vettä kaikille", *Uusi Suomi*, 29.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA; Pentti Poukka oli jo vuosina 1978–1979 arvostellut suomalaisia feministejä rankoin sanankääntein *Uusi Suomi* -lehdessä. Kurvinen 2024b, 277–279.
- 59 Markku Laitinen, "Rauhanpuolustaja Rintala tyrmmä mielenosoittajat: Rauhanteltan naiset kolmatta sukupuolta", *Iltalehti*, 26.10.1983 ja Markku Laitinen, "Paavo Rintala

- ojentaa rauhanliikettä: Hurmahenkisyyttä en hyväksy”, *Uusi Suomi*, 26.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 60 Kaisu Aalto, Olli Alm, Soma Rytönen ja Juha Vaittinen, ”Rintalan ahdasmielisyys hämmästyttävää”, *Helsingin Sanomat*, 30.10.1983, Yleisötilaisuudet ja seminaarit, Ha, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 61 Ks. esim. Laura Kangas, ”Rauhanjärjestöjen tukien lakkauttamista perustellaan jopa Venäjä-mielisyydellä – näin tuen loppuminen vaikuttaa”, *YLE*, 16.5.2024; Petri Korhonen, ”Hallitus yllätti rauhanjärjestöt: lakkauttaa muun muassa Rauhanpuolustajien tuet kokonaan vuonna 2025”, *Demokraatti*, 26.4.2024; Katariina Taleva, ”’Ristiriitaista’ – rauhanjärjestöt tyrmistyivät avustuksen lakkauttamisesta”, *MTV Uutiset*, 26.4.2024.
- 62 Kurvinen 2024b, 301–302; Bergman 2002, 170–177.
- 63 ”6.8.1945! 6.8.-81?”, Kansan Arkisto, Naiset rauhan puolesta, Da Esitteet.
- 64 Ks. esim. Ingström 2007; ”Författare: Birgitta Boucht”, Schildts & Söderströms; ”Women for Peace in Finland”, Esitteet, Da, Naiset rauhan puolesta, KA.
- 65 Suomalaisessa kontekstissa ks. esim. Markkola, Östman ja Lamberg 2014 ja ruotsalaisessa kontekstissa ks. esim. Wägström 2021.
- 66 Bergman 1999, 111–112.
- 67 Ks. esim. Naisten rauhantyötä koskevat asiakirjat 1979–1987 mm. Naiset ja asevelvollisuus, HQ ja Pohjoismainen foorumi Oslossa 30.7.-7.8.1988, HQB, Suomen Rauhanpuolustajat, KA.
- 68 Sadankomitean toimintakertomukset, Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991 Da, Suomen Sadankomitea, KA.
- 69 Kurvinen ja Yoken 2022, 209.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Aseistakieltäytyjäliiton arkisto
Liittokokousten pöytäkirjat 1980–1987 (kansio 3, CA)

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Naiset rauhan puolesta -ryhmän arkisto
Esitteet (Da)
Kannanotot ja julkilausumat 1981–1989 (kansio Db)
Toimintakertomukset 1981–1992 (kansio Dc)
Yleisötilaisuudet ja seminaarit (1981–1992) (kansio HA)
Naisten rauhanmarssit, 1981-1982 / Naisten rauhanmarssi Kööpenhamina-Pariisi
1981 + Naisten rauhanmarssi Oslo-Minsk-Moskova 1982 (kansio HD)
Naisten rauhanmarssi Oslo-Washington, 1983 (kansio HD)

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Suomen Sadankomitean arkisto
Toimintakertomukset ja -suunnitelmat 1969–1991 (kansio Da)

Kansan arkisto (KA), Helsinki. Suomen rauhanpuolustajien arkisto
 Toimintakertomukset 1974–1991, 1998–1999 (kansio DB)
 Rauhan ja toivon kevät 1982–1983 (kansio HD)
 Rauhan ja toivon arki 1983 (kansio HD)
 Ydinaseeton Pohjola -vetoisuus 1981–1982 (kansio HIB)
 Rauhanmarssit 1961–1981 (kansio HO)
 Rauhanmarssit 1982–1992 (kansio HO)
 Naisten rauhantyötä koskevat asiakirjat 1979–1987 mm. Naiset ja asevelvollisuus
 (kansio HQ)
 Pohjoismainen foorumi Oslossa 30.7.–7.8.1988 (kansio HQB)

Aikakaus- ja sanomalehdet

Alanko, Ilna. "Ei lehmä kaipaa sonnia kun sataa ydinpommia!" Marssitko sinäkin rauhan puolesta 1980-luvulla?" *Kotiliesi*, 19. lokakuuta 2021.
 Allas, Esa. "Siviilipalvelun lisäksi ehkä vankilaan." *Ydin* 2/1983.
 Ellisaari, Jaakko. "Ydinasiat: Siviilipalvelun..." *Ydin* 3/1980.
 Honkasalo, Veronika. "Veronika Honkasalo: rauhan vaatiminen ei ole haihattelua." *Kansan Uutiset*, 2. heinäkuuta 2017.
 Hurri, Merja. "Rauhantyössä: Taiteilijoiden kansanliike." *Ydin* 2/1982.
 Kallionpää, Katri. "Ihana, Kamala 80-luku." *Helsingin Sanomat*, 7. tammikuuta 2023.
 Kangas, Laura. "Rauhanjärjestöjen tukien lakkauttamista perustellaan jopa Venäjä-mielisyydellä – näin tuen loppuminen vaikuttaa." *YLE*, 16. toukokuuta 2024.
 Korhonen, Petri. "Hallitus yllätti rauhanjärjestöt: lakkauttaa muun muassa Rauhanpuolustajien tuet kokonaan vuonna 2025." *Demokraatti*, 26. huhtikuuta 2024.
 Mellais, Martti. "Rauhantyössä: Vuosi elämästä." *Ydin* 2/1980.
 Rantanen, Lea. "Onko rauha naisten harteilla." *Ydin* 5/1981.
 "Rauhanmarsseilla riitti porukkaa Oulussa menneinä vuosina." *Kaleva*, 20. lokakuuta 2015.
 "Sadankomitea: Itämeri rauhanmereksi." *Ydin* 7/1981.
 Taipale, Ilkka. "Vastamietintö Liinamaan työryhmälle." *Ydin* 2/1980.
 Taleva, Katariina. "'Ristiriitaista' – rauhanjärjestöt tyrmistyivät avustuksen lakkauttamisesta." *MTV Uutiset*, 26. huhtikuuta 2024.
 Tuomi, Elina. "Olisiko taas aika marssia rauhan puolesta? Sotalelujen muistomerkki on yksi Karkkilan ainutlaatuisista nähtävyyksistä." *Karkkilainen*, 6. maaliskuuta 2022.
 Viitanen, Jukka. "Rauhantyössä: siviilipalvelus – rauhantyötä." *Ydin* 1/1980.
 Väänänen, Jouko. "Rauhantyössä: Pasifistinen manifesti." *Ydin* 6/1982.
 "Ydinaseeton Pohjola – ei ydinsotaa Pohjois-Eurooppaan." *Rauhan puolesta*, 5. lokakuuta 1981.

Verkkolähteet

Davis, Belinda. "Europe is a Peaceful Woman, America is a War-Mongering Man? The 1980s Peace Movement in NATO-Allied Europe. European history – gender history."

- Themenportal Europäische Geschichte* (2009). Viitattu 18.12.2024. Tekstin pysyvä tunniste <https://www.europa.clio-online.de/essay/id/fdae-1504>
- "Författare: Birgitta Boucht." *Schildts & Söderströms*. Viitattu 18.12.2024. Tekstin pysyvä tunniste <https://litteratur.sets.fi/forfattare/birgitta-boucht/>
- "United Nations Disarmament Week 24-30 October." *United Nations*. Viitattu 5.12.2024. Tekstin pysyvä tunniste <https://www.un.org/en/observances/disarmament-week>

Kirjallisuus

- Ahlbäck, Anders. "Changing views on gender and security: Finland's belated opening of military service to women in the 1990s." *Scandinavian Journal of History* 47, no. 2 (2022): 248–269. DOI: 10.1080/03468755.2021.2011399
- Bartlett, Alison. "Feminist protest and maternity at Pine Gap women's peace camp, Australia 1983." *Women's Studies International Forum* 34, no. 1 (2011): 31–38. DOI: 10.1016/j.wsif.2010.10.002
- Bartlett, Alison. "Feminist protest in the desert: Researching the 1983 Pine Gap women's peace camp." *Gender, Place & Culture* 20, no. 7 (2013): 914–926. DOI: 10.1080/0966369X.2012.753585
- Becker-Schaum, Christoph, Philipp Gassert, Martin Klimke, Willfried Mausbach ja Marianne Zepp. *The Nuclear Crisis: The Arms Race, Cold War Anxiety, and the German Peace Movement of the 1980s*. New York & Oxford: Berghahn Books, 2016.
- Bergman, Solveig. "Women In New Social Movements." Teoksessa *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*, toimittaneet Christina Berqvist, Anette Borchort, Ann-Brote Christinsen, Viveca Ramstedt-Silén, Nina C. Raaum ja Audur Styrkásdóttir, 97–117. Oslo: Scandinavian University Press, 1999.
- Bergman, Solveig. *The Politics of Feminism: Autonomous Feminist Movements in Finland and in West-Germany from the 1960s to the 1980s*. Turku: Åbo Akademi University Press, 2002.
- Branciforte, Laura. "The women's peace camp at Comiso, 1983: Transnational feminism and the anti-nuclear movement." *Women's History Review* 31, no. 2 (2022): 316–17. DOI: 10.1080/09612025.2021.1984026
- Burke, Patrick. "European Nuclear Disarmament: Transnational Peace Campaigning in the 1980s." Teoksessa *Nuclear Threats, Nuclear Fear and the Cold War of the 1980s*, toimittaneet Eckart Conze, Martin Klimke ja Jeremy Varon, 227–250. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Eschle, Catherine. "Beyond Greenham Woman? Gender identities and anti-nuclear activism in peace camps." *International Feminist Journal of Politics* 19, no. 4 (2017): 471–490. DOI: 10.1080/14616742.2017.1354716
- Fazzi, Dario. "The Nuclear Freeze Generation: The Early 1980s Anti-Nuclear Movement between 'Carter's Vietnam' and 'Euroshima'." Teoksessa *A European Youth Revolt: European Perspectives on Youth Protest and Social Movements in the 1980s*, toimittaneet Knud Andersen ja Bart van der Steen, 145–158. London: Palgrave Macmillan, 2016.
- Feigenbaum, Anna. "Written in the Mud: (Proto)Zine-making and autonomous media at the Greenham Common Women's Peace Camp." *Feminist Media Studies* 13, no. 1 (2013): 1–13. DOI: 10.1080/14680777.2011.647964

- Hietanen, Pertti, Matti Rinne, Monica Andersson, Andrew Chesterman, Sinikka Köpfer ja Jukka Mallinen. *Taiteilijoiden rauhanjuna*. Helsinki: Taiteilijoiden rauhanjuna-toimikunta, 1982.
- Ingström, Pia. *Lentävä feministi ja muita muistoja 70-luvulta*. Helsinki: Schildts, 2007.
- Jolly, Margaretta. "We are the Web": Letter Writing and the 1980s Women's Peace Movement." *Prose Studies* 26, no. 1–2 (2003): 196–218. DOI:10.1080/0144035032000235882
- Juntunen, Tapio. *Varjonyrkkelyä Pohjolassa. Ydinaseongelman alueellinen hallinta Suomen ulkopoliitikassa kylmän sodan aikakaudella*. Tampere: Tampereen yliopiston väitöskirjat, 2024.
- Kurvinen, Heidi, ja Hannah Yoken. "Ylirajaiset tutkimusmenetelmät feminismin historian tutkimuksessa." Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*, toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen, 207–224. Turku: Kulttuurihistorian seura, 2022.
- Kurvinen, Heidi. "We want to live. We want peace': The peace movement in the Finnish and Swedish print media, 1980–1984." Teoksessa *Mediated Ideologies: Nordic Views on the History of the Press and Media Cultures*, toimittaneet Jukka Kortti ja Heidi Kurvinen, 145–163. Wilmington: Vernon Press, 2024a.
- Kurvinen, Heidi. *Feminism in Finnish Print Media, 1968–1985*. Palgrave Macmillan, 2024b.
- Laware, Margaret L. "Circling the Missiles and Staining Them Red: Feminist Rhetorical Invention and Strategies of Resistance at the Women's Peace Camp at Greenham Common." *NWSA Journal* 16, no. 3 (2004): 18–41.
- Litmanen, Tapio. "International Anti-Nuclear Movements in Finland, France and the United States." *Peace Research* 30, no. 4 (1998): 1–19.
- Löfberg, Erkki. *Kanta vaihteli. Sivarit kertovat*. Helsinki: Like, 2013.
- Moro, Renata. "Against the Euromissiles: Anti-Nuclear Movements in 1980s Italy." Teoksessa *Nuclear Italy: An International History of Italian Nuclear Policies during the Cold War*, toimittaneet Elisabetta Bini ja Igor Londero, 199–211. Trieste: Edizione Università di Trieste, 2017.
- Nehring, Holger, ja Benjamin Ziemann. "Do all paths lead to Moscow? The NATO dual-track decision and the peace movement – a critique." *Cold War History* 12, no. 1 (2012): 1–24. DOI: 10.1080/14682745.2011.625160
- Peltokoski, Jukka. "Aseistakieltäytyjien askeleet." *Sivari & Totaali* 3 (2000): 14–17.
- Rydbeck, Kerstin. "Nordic cooperation for women's empowerment: The role of women's organizations." Teoksessa *Regional Cooperation and International Organizations: The Nordic model in transnational alignment*, toimittaneet Norbert Götz ja Heidi Haggrén, 216–232. Abingdon: Routledge, 2009.
- Schwartz-Shea, Peregrine, ja Debra D. Burrington. "Free Riding, Alternative Organization and Cultural Feminism: The Case of Seneca Women's Peace Camp." *Women & Politics* 10, no. 3 (1990): 1–37. DOI: 10.1080/1554477X.1990.9970577
- Shor, Francis. *Peace Advocacy in the Shadow of War*. Cham: Palgrave Macmillan, 2024.
- Wettig, Gerhard. "The last Soviet offensive in the Cold War: Emergence and development of the campaign against NATO euromissiles, 1979–1983. Origins of the Second Cold War." *Cold War History* 9, no. 1 (2009): 79–110. DOI: 10.1080/14682740802638640
- Wägström, Angelica. "Masculinisation and Isolation of the Swedish Anti-Nuclear Movement After 1980: A Call for Environmentalists to Learn from the Past." Teoksessa

- Men, Masculinities, and Earth: Contending with the (m)Anthropocene*, toimittaneet Paul M. Pulé ja Martin Hultman, 247–267. London: Palgrave Macmillan, 2021.
- Öhman, Anton. "Peace Actions and Mainstream Media. Framing Nuclear Disarmament Protests in Welfare Sweden." Teoksessa *Social Movements in 1980s Sweden*, toimittaneet Helena Hill ja Andrés Brink Pinto, 165–191. Cham: Palgrave Macmillan, 2023.